

نظام حقوقی حاکم بر مدیریت جمعی

مالکیت فکری

مؤلف

رافونه محمدی

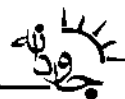
با دیباچه

دکتر هادی وحید

عضو هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

انتشارات جاودانه

سرشناسه : محمدی، رافونه، ۱۳۶۳-
 عنوان و نام پدیدآور : نظام حقوقی حاکم بر مدیریت جمعی مالکیت فکری/
 مؤلف: رافونه محمدی، با دبیاچه: دکتر هادی وحید.
 مشخصات نشر : تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری : ۲۰۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۲۱-۹
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : مالکیت معنوی
 موضوع : حق مؤلف - قوانین و مقررات
 شناسه افزوده : وحید، هادی، مقدمه‌نویس
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۱ عن ۱/۳/۱۴۰۱ K
 رده‌بندی دیویی : ۳۴۶/۴۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۹۹۳۸۶۲

عنوان کتاب: نظام حقوقی حاکم بر مدیریت جمعی مالکیت فکری
 تألیف: رافونه محمدی
 ناشر: انتشارات جاودانه، جنگل
 ناظر فنی: امین لشکری
 نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۲
 قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۲۲۱-۹

تلفن: ۰۶۶۴۸۲۸۳-۹-۶۶۴۸۶۱۱۵-۲۱

email:// info@junglepub.org ۰۳۱۱-۳۲-۵۰۶۷-۳۲-۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

فهرست مطالب

دیباچه

مقدمه

بخش نخست: جنبه ساختاری و ماهیت حقوقی سازمان‌های مدیریت جمعی

- فصل نخست: جنبه ساختاری سازمان‌های مدیریت جمعی ۳
- مبحث نخست: مدیریت جمعی در حوزه حق مؤلف و حقوق مرتبط ۳
- گفتار نخست: تاریخچه و شناسایی مفاهیم ۴
- بند نخست: تاریخچه مدیریت جمعی حق مؤلف و حقوق مرتبط ۴
- بند دوم: مفهوم مدیریت جمعی حق مؤلف و حقوق مرتبط ۶
- گفتار دوم: انواع سازمان‌های مدیریت جمعی حق مؤلف و حقوق مرتبط ۱۰
- بند نخست: سازمان‌های مدیریت جمعی سنتی ۱۱
- بند دوم: سازمان‌های مدیریت جمعی نوین ۱۱
- گفتار سوم: ضرورت و اهداف مدیریت جمعی حق مؤلف و حقوق مرتبط ۱۳
- گفتار چهارم: سازمان‌های مدیریت جمعی حق مؤلف و حقوق مرتبط در ایران ۲۳
- مبحث دوم: مدیریت جمعی در حوزه حق اختراع ۲۵
- گفتار نخست: تاریخچه و شناسایی مفاهیم ۲۵
- بند نخست: تاریخچه مدیریت جمعی حق اختراع ۲۶
- بند دوم: مفهوم مدیریت جمعی حق اختراع ۲۷
- گفتار دوم: انواع سازمان‌های مدیریت جمعی حق اختراع ۳۱
- گفتار سوم: ضرورت و اهداف مدیریت جمعی حق اختراع ۳۳
- گفتار چهارم: مدیریت جمعی حق اختراع در ایران ۴۰

فصل دوم: ماهیت حقوقی رابطه سازمان‌های مدیریت جمعی با دارندگان حق مالکیت

- فکری و اشخاص ثالث و مبانی موجد سازمان ۴۳
- مبحث نخست: ماهیت حقوقی رابطه سازمان‌های مدیریت جمعی با دارندگان حق و اشخاص
ثالث ۴۳
- گفتار نخست: قالب‌های حقوقی سنتی ۴۴
- بند نخست: بیع ۴۵

۴۸	بند دوم: اجاره
۴۹	بند سوم: صلح
۴۹	بند چهارم: امانت
۵۲	بند پنجم: وکالت
۵۳	بند ششم: "دلالی"
۵۴	بند هفتم: "حق العمل کاری"
۵۵	گفتار دوم: "قالب‌های حقوقی نوین"
۵۵	بند نخست: "قرارداد واگذاری حق"
۵۶	بند دوم: "قرارداد اعطای مجوز"
۵۹	مبحث دوم: مبنای وجود سازمان‌های مدیریت جمعی
۵۹	گفتار نخست: نهادهای دولتی و غیر دولتی
۶۵	گفتار دوم: نظام‌های بدیل مالکیت فکری و مدیریت جمعی
۷۱	نتیجه‌گیری بخش نخست
بخش دوم: سازوکار اجرایی سازمان‌های مدیریت جمعی و مراجع ناظر بر آن	
۷۵	فصل نخست: سازوکار اجرایی سازمان‌های مدیریت جمعی
۷۵	مبحث نخست: وظایف سازمان‌های مدیریت جمعی حق
۷۵	گفتار نخست: انعقاد قرارداد و مدیریت حق امتیاز
۷۵	بند نخست: انعقاد قرارداد
۸۷	بند دوم: مدیریت حق امتیاز
۹۹	گفتار دوم: مدیریت اطلاعاتی حق
۱۰۴	مبحث دوم: روابط سازمانی
۱۰۴	گفتار نخست: رابطه با اعضا
۱۱۱	گفتار دوم: رابطه با اشخاص غیر عضو
۱۱۲	بند نخست: مجوز گیرندگان
۱۱۴	بند دوم: سایر سازمان‌های مدیریت جمعی
۱۱۷	فصل دوم: مراجع ناظر بر فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی
۱۱۷	مبحث نخست: نظارت بر سازمان‌های مدیریت جمعی توسط حقوق رقابت
۱۱۹	گفتار نخست: جایگاه سازمان‌های مدیریت جمعی در حقوق رقابت
۱۲۸	گفتار دوم: موارد ناقض حقوق رقابت و راهکارهای مقابله با آن
۱۲۸	بند نخست: اعمال ناقض حق اعضا

۱۳۱	بند دوم: اعمال ناقض حق اشخاص غیر عضو.....
۱۳۹	گفتار سوم: سایر موارد ناقض حق دارندگان حقوق مالکیت فکری و ضمانت اجراهای آن.....
۱۳۹	بند نخست: موارد ناقض حق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط.....
۱۴۱	بند دوم: موارد ناقض حق اختراع.....
۱۴۲	مبحث دوم: نظارت بر سازمان‌های مدیریت جمعی توسط سایر مراجع کنترل‌کننده.....
۱۴۲	گفتار نخست: مراجع کنترل‌کننده دولتی.....
۱۴۲	بند نخست: مراجع قضایی و شبه قضایی.....
۱۴۴	بند دوم: مراجع وزارتی و اداری.....
۱۴۷	گفتار دوم: مراجع نظارتی درون سازمانی.....
۱۴۹	نتیجه‌گیری بخش دوم.....
۱۵۳	نتیجه‌گیری کلی.....
۱۵۷	ضمیمه الف.....
۱۵۷	الف) انجمن آمریکایی آهنگسازان، نویسندگان و ناشران (آسکاپ).....
۱۵۷	ب) شرکت بخش برنامه‌های موسیقیایی (بی ام آی).....
۱۵۸	پ) انجمن حقوق اجراکنندگان (آپرا) و انجمن دارندگان حق مکانیکی (آمکو).....
۱۵۸	ت) اجرای آثار فنوگرافیک ایرلند (پی پی آی).....
۱۵۸	ث) سازمان مدیریت حقوق موسیقیایی ایرلند (آی ام آر او).....
۱۵۹	ج) انجمن حقوق اجراکنندگان.....
۱۵۹	چ) انجمن آهنگسازان، نویسندگان و ناشران آثار موسیقیایی کانادا (سوسان).....
۱۶۳	ضمیمه ب.....
۱۶۳	الف) تسهیلات اشتراکی MPEG.....
۱۶۴	ب) کمیته سیستم‌های پیشرفته تلویزیونی (ATSC).....
۱۶۴	پ) تسهیلات ۱۳۹۴.....
۱۶۴	ت) سیستم MPEG-2.....
۱۶۶	ث) پروژه مشارکت نسل سوم تلفن‌های همراه.....
۱۶۷	ج) تسهیلات اشتراکی دارویی.....
۱۶۹	چ) تسهیلات اشتراکی اختراعات سبز (حافظ محیط زیست).....
۱۷۱	منابع و مأخذ.....

حقوق، عرصه‌ی تعارض منافع انسان‌ها - اعم از کنشگران فعال و سوژه‌های منفعل - در حوزه‌ی عملکرد اجتماعی است. وقتی موضوعی به تقابل فرد و جامعه مربوط باشد حساسیت مسئله بیشتر نیز می‌شود. اگر بهترین مصداق‌ها برای این موضوع را در قلمرو حقوق عمومی می‌توان در حوزه‌ی مسائل علوم جنایی یافت، نمونه‌های روشن این تقابل را در حقوق خصوصی، در حوزه‌ی حقوق مالکیت فکری می‌توان نشان داد. از یک سو، تلاش فکری فرد او را به نتیجه‌ای رسانده است که انتظار بهره‌وری از منافع مادی و معنوی و عواید اقتصادی آن دارد و از سوی دیگر، جامعه مدعی است که محصول فکری فرد وام‌دار جامعه است که موقعیت لازم برای رشد خلاقیت او را فراهم آورده است. هدف حقوق مالکیت فکری مانند هر نظام حقوقی دیگر یافتن نقطه‌ی تعادل در این پهنه‌ی تعارض منافع است. از سوی دیگر، پیچیدگی‌های نظری و عملی و همچنین ویژگی‌های فنی موضوع در مسئله‌ی اعمال حق و اجرای قاعده‌ی حقوقی در معنای وسیع خود - که شامل مواردی نیز می‌شود که هنوز نزاعی بر سر نقض حق پیش نیامده است - موجب می‌شود به جای تعبیراتی مانند اعمال حق یا اجرای حق، از اصطلاح «اداره‌ی حق» سخن به میان آید.

توجه به دو نکته‌ی پیش‌گفته اهمیت موضوع بحث در کتاب حاضر را با عنوان «نظام حقوقی حاکم بر مدیریت جمعی مالکیت فکری» نمایان می‌سازد. سخن از مدیریت حق در فضایی است که از یک سو، پیچیدگی‌های فنی اعمال و اجرای حق به‌طور روزافزونی اداره‌ی حق را مشکل‌تر می‌سازد و از سوی دیگر، در ساختار لایه‌لایه و تودرتوی حقوق، تقابل فرد و جامعه به صورت تقابل گروه‌های افراد و جامعه در می‌آید. در اینجا منظور از گروه‌های افراد، جمع دارندگان حق مؤلف است با تمام تنوعی که آثار موضوع حمایت می‌توانند داشته باشند و به‌طور کلی همه‌ی فعالان بازار در این حوزه را در بر می‌گیرد. از آنجا که در دنیای پر تعارض زندگی مدرن، قواعد حاکم و نوع جریان این قواعد تا حدود زیادی به قدرت چانه‌زنی طرف‌های درگیر بستگی دارد، نفع آنها در این است که با تشکل گروهی به هم‌افزایی دانش و مهارت و امکان بیش‌تر دستیابی به ساز و کار هرچه بیشتر کارا و کارآمد برای استیفای حقوق خود بپردازند و این همان چیزی است که پیش از این با پیشنهاد تعبیر «اداره‌ی حق» به جای اعمال و اجرای حق بدان اشاره کردم.

از جمله ساز و کارهای مؤثر و نسبتاً کارآمد برای اداره‌ی حق در حوزه‌ی مالکیت فکری مدیریت جمعی حقوق مالکیت فکری است. شیوه‌ی زندگی اجتماعی و حیات اقتصادی در جوامع امروزی به‌گونه‌ای است که فرد، به تنهایی نمی‌تواند ابزارها و امکانات کافی برای اداره‌ی حقوق خود را دارا باشد. توسعه‌ی فرهنگ مدیریت جمعی حق با پدیده‌ای که در آغاز قرن گذشته در حوزه‌ی اموال عینی توسعه یافت قابل مقایسه است. در آن زمان، و با پدیدارشدن آثار اقتصادی ناشی از انقلاب صنعتی و رشد ثروت، به منظور دستیابی به امکان بیشتر تأسیس بنگاه‌های فعال تولیدی و امکان رقابت در سطوح کلان، نیاز به تجمیع سرمایه‌ها احساس شد. به‌طور همزمان، نهادهای عمومی، بنگاه‌های اقتصادی اعم از بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعطای شرکت‌های بیمه و حمل و نقل و همچنین بنگاه‌های تولیدی و خدماتی با تلاشی که در توسعه‌ی بسترهای قانونی و قضایی در این کشورها به عمل آمد زمینه‌ی مناسبی از یک نظام هماهنگ، منسجم و کارآمد را برای رشد و توسعه فراهم آورد. توجه و تأکید بر «مالکیت جمعی»^۱ در برابر شکل سنتی مالکیت که تا آن زمان به شیوه‌ی «مالکیت خصوصی»^۲ تأکید داشت موجب شد در همه‌ی زمینه‌های پیش‌گفته، نهادها و تکنیک‌های لازم پیش‌بینی شود.

مدیریت جمعی حق در حوزه‌ی مالکیت فکری، موضوعی است که در نظام حقوقی ایران و سازوکارهای عملی آن کمتر بدان توجه شده است. در واقع، توجه به حق را اگر در دو مرحله‌ی ثبوت حق و اثبات حق مورد توجه قرار دهیم، محورای قواعد حقوقی در عملکرد قانونگذاری در حوزه‌ی مالکیت فکری بیشتر ناظر به مقام ثبوت حق است و اما در مقام اثبات حق و استیفای آن هنوز سازوکارهای مناسب اعم از تلاش برای نرم‌سازی در سطح نرم‌افزاری و یا تأسیس نهادها و سازمان‌های کارآمد در جهت اجرایی کردن قواعد موجود در سطح سخت‌افزاری از نواقص نظام حقوقی مالکیت فکری در ایران است.

در کنار حمایت‌ها و تدابیر قانونی در مقام وضع، مدیریت صحیح حق در مقام اجرا نیز از جایگاه بسزایی برخوردار است. مدیریت جمعی حقوق مالکیت فکری از روش‌هایی است که در دهه‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در حقوق مالکیت فکری پیدا کرده است و به مدیریت

1. Collective Property

2. Private Property

حقوق انحصاری از طرف صاحبان آثار فکری می‌پردازد.^۱ سازمان‌های مدیریت جمعی به عنوان واسطه‌ای بین دارندگان حق مالکیت فکری و مصرف‌کنندگان این آثار عمل کرده و حمایت از حقوق هر دو گروه را مد نظر دارد. استفاده از شیوه مدیریت جمعی نه تنها از دارندگان حقوق انحصاری حمایت می‌کند بلکه موجب تسهیل دسترسی مصرف‌کننده با آثار فکری، کاهش موارد نقض حقوق و دعاوی و اختلافات می‌شود. از آنجا که صاحبان آثار فکری آشنایی کامل با بازار و شرایط حضور در آن را ندارند و تعامل و مذاکره با متقاضیان مجوز بهره‌برداری وقت و هزینه و تخصص در چانه‌زنی‌های فنی را می‌طلبند، نمایندگی و مدیریت حقوق خود را به سازمان‌های مدیریت جمعی می‌سپارند تا در جهت حمایت از آنها و دفاع از حقوقشان، از جمله به نمایندگی از طرف آنها به مذاکره و اعطای مجوز، جمع‌آوری و مدیریت حق‌الامتياز و در صورت لزوم پیگیری‌های قضایی از طرف صاحبان حق بپردازند. حمایت مؤثر و ضمانت اجراهای کاربردی و مدیریت صحیح نه تنها انگیزه تولید آثار فکری را افزایش می‌دهد بلکه موجب صرفه‌جویی در وقت و هزینه می‌شود. به علاوه فرصت سرمایه‌گذاری در امور دیگری چون آموزش افراد جامعه، - مدیریت کارآمد و سازمان‌یافته حق‌الامتياز، کاهش اختلافات و دعاوی ناشی از نقض حقوق انحصاری، ایجاد فضای رقابتی سالم و بدون از تبعیض برای مصرف‌کنندگان و صاحبان آثار فکری^۲ و حمایت از صاحبان اندیشه از راه‌هایی چون اهدای جوایز، اعطای تسهیلات، وام و تأمین حقوق بازنشستگی آنها، فراهم می‌شود.

با وجود مزایایی سازمان‌های مدیریت جمعی دارند، به دلایل فنی و اقتصادی، استفاده از این ساز و کار محدود به حوزه‌های خاصی است: ۱- حقوق مالکیت ادبی و سری ۲- حقوق مرتبط ۳- حق اختراع. غالباً از مدیریت جمعی در حق اختراع با عنوان تسهیلات اشتراکی اختراع^۳ یاد می‌شود. در سایر حوزه‌ها همچون حق بر علامت تجاری، طرح‌های صنعتی و اسرار تجاری از این روش در مدیریت حق استفاده نمی‌شود.

فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی در کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته، بر اساس منطق «داره‌ی حق» که پیش از این بدان اشاره شد کارآمدی خود را نشان داده است.

۱. قلمرو مدیریت جمعی حقوق مالکیت فکری تنها محدود به حقوق انحصاری نبوده و در برخی نظام‌های حقوقی پس از ورود موضوع حق به حوزه عمومی نیز اعمال می‌شود.

2. RAND(Reasonable and Non-discriminatory condition)

3. Patent pools

مورد به امکان اخذ مجوز از سازمان مدیریت جمعی اشاره شده است: ۱- ماده ۳۵ در خصوص تکثیر آثار ادبی و هنری و حقوق مرتبط برای اهداف آموزشی و علمی ۲- ماده ۳۶ بند الف بند سوم در خصوص تصویربرداری توسط کتابخانه‌ها و مؤسسات نگهداری. اما متأسفانه با وجود پیش‌بینی امکان اخذ مجوز از سازمان‌های مدیریت جمعی، در مباحث مربوط به واگذاری حق و مجوز بهره‌برداری هیچ‌گونه اشاره‌ای به نحوه فعالیت سازمان در ارائه مجوز نگه‌داشته شده است. تنها، در مبحث مربوط به مقررات انتقالی و نهایی ماده ۱۸۱، قید شده است که در آیین‌نامه اجرایی قانون «تأسیس یک یا چند سازمان مدیریت جمعی جهت حفظ و اجرای حقوق مورد حمایت این قانون به نمایندگی از طرف مالکین آن‌ها و شرایط فعالیت اینگونه سازمان‌ها پیش‌بینی خواهد شد».

اشاره پیش‌نویس مزبور به سازمان‌های مدیریت جمعی روزه امید است و انتظار می‌رود در آینده به شکل دقیق و جزئی‌تر مورد بررسی قرار گیرد. وجود مشکلاتی در کشور ما از قبیل بسترهای فرهنگی نامناسب عمومی که در آن اِهمال و بی‌مبالاتی نسبت به رعایت حقوق مالکیت فکری به‌طور کلی وجود دارد مانع بزرگی است. عدم رعایت حقوق انحصاری دارندگان آثار فکری بویژه در حوزه مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط، کاربرد ناقص ضمانت اجراهای قانونی، عدم وجود دادگاه‌های تخصصی و قضات آموزش دیده، سوءاستفاده فعالان بازار از قدرت انحصاری خود، نقض حقوق انحصاری توسط تولیدکنندگان، ناشران، تولیدکنندگان، مراکز تفریحی، ورزشی و تجاری و ناتوانایی دارندگان حق انحصاری در مقابله با آنان و کنترل صحیح و نظارت بر بهره‌برداری از آثار خود، و عدم حساسیت نهادهای عمومی در برخورد با نقض‌کنندگان حقوق پدیدآورندگان، نیاز به تأسیس سازمان‌های مدیریت جمعی را تشدید می‌کند.

تلاش خانم رافونه محمدی در کتاب حاضر گام مؤثری است در جلب توجه کارگزاران حوزه‌های عمومی و خصوصی و فعالان بازار آثار فکری به ساختار، کارکرد و فواید سازمان‌های مدیریت جمعی و بالابردن فرهنگ عمومی در این زمینه. امید است با پیش‌بینی‌های قانونی لازم نسبت به تأسیس سازمان‌های مدیریت جمعی همراه با حمایت مؤثر از صاحبان آثار فکری و مصرف‌کنندگان، شاهد ارتقاء روزافزون دانش و سطح رفاه و در نتیجه دستیابی به توسعه پایدار در کشور باشیم.

خانم رافونه محمدی در مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری در دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی افتخار کسب رتبه‌ی نخست را در میان ورودی‌های

هم‌دوره‌ای خود داشته است. افزون بر این، پایان‌نامه‌ی ایشان که به راهنمایی این جانب انجام گرفته و متن حاضر بر اساس آن تهیه شده است در فهرست پایان‌نامه‌های برتر دانشکده در حوزه‌ی حقوق مالکیت فکری که هر ساله توسط مدیریت محترم گروه معرفی می‌شود قرار دارد. همت و تلاش پژوهشگران جوانی از این دست، مایه‌ی افتخار جامعه‌ی دانشگاهی و موجب مباهات هر معلمی است که از دریچه‌ی پویایی این جوانان برومند چشم امید به آینده‌ی روشن برای این سرزمین و مردم آن دارد. به امید آن که تداوم این تلاش و همت، راه پیشرفت و توسعه و رفاه را بر این مرز و بوم هموار سازد، و به‌طور روزافزون موجبات سرافرازی و مباهات بیشتری را فراهم آورد، به سهم خود کار خانم رافونه محمدی را ارج می‌نهم و برای ایشان آینده‌ای پر از پیروزی و موفقیت آرزو می‌کنم.

هادی وحید

عضو هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

امکانات مادی تعامل با کلیه استفاده‌کنندگان و نظارت بر نحوه بهره‌برداری از آن را ندارند، تنها راه‌حل موجود استفاده از نظام مدیریت جمعی می‌باشد.

اولین گام‌های ایجاد این نظام در حوزه حق مؤلف و حقوق مرتبط با ارائه نظریه اداره جمعی توسط فردی به نام بومارشه^۱ و تأسیس انجمن مؤلفین و آهنگسازان شکل گرفت. پس از آن انجمن‌ها و مؤسساتی در سطح ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی با حوزه‌های کاری تخصصی شکل گرفت که بخش عظیمی از آثار ادبی و هنری را مدیریت نموده و تسهیل دستیابی به آن را برای مصرف‌کننده فراهم می‌آورد.

پس از فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی در حوزه حق مؤلف و حقوق مرتبط، اولین اقدامات در حوزه حق اختراع با خریداری تکنولوژی توسط دولت‌ها و ارائه مجوز اجباری شکل گرفت. به تدریج مدیریت جمعی در حوزه حق اختراع تا به جایی گسترش یافت که در خصوص اختراعات دارویی، بازماند مواد زائد و حفظ سلامت محیط زیست، نسل سوم تلفن‌های همراه و غیره نقش مهمی را در خصوص حفظ حقوق دارنده و تسهیل دسترسی مصرف‌کننده به این حقوق ایفا می‌نماید.

برخی از استفاده‌کنندگان آثار ادبی و هنری، چون ایستگاه‌های رادیویی و تلویزیونی، اماکن عمومی چون رستوران‌ها، هتل‌ها، سالن‌های تفریحی و ورزشی، دانشگاه‌ها، موزه‌ها، نمایشگاه‌ها، کتابخانه‌ها، ارائه‌دهندگان آهنگ نواخت گروهی‌های همراه و... با آثار متعددی در ارتباط بوده و قادر به مذاکره و کسب مجوز از کلیه دارندگان حق نمی‌باشند.

در حوزه حق اختراع نیز دستیابی به برخی از حقوق انحصاری مقدم، اختراعات دارویی، اختراعات سبز (محافظ محیط زیست)، تجهیزات صوتی و تصویری و... به سرعت، دقت و کنترل بیشتری نیازمندند که جز در قالب نظام مدیریت جمعی امکان‌پذیر نمی‌باشد.

به این ترتیب سازمان‌های مدیریت جمعی با هدف حمایت از حقوق دارندگان، تسهیل دستیابی به این حقوق و امکان نظارت بر بهره‌برداری قانونی از آن‌ها، پیشگیری از دعاوی نقض حقوق انحصاری، حفظ منافع جامعه و ارتقای سطح رفاه آن‌ها پا به میدان گذاشته و به اداره حقوق انحصاری صاحبان حق مؤلف و حقوق مرتبط و حق اختراع می‌پردازند. به علاوه دارندگان این حقوق به‌طور غالب در مرتبه ضعیف‌تری نسبت به طرف معامله خود قرار دارند که با توسل به نظام مدیریت جمعی می‌توان این نقیصه را نیز جبران نمود.

سازمان‌های مدیریت جمعی با پذیرش دارندگان به عنوان اعضاء و به نمایندگی از طرف آن‌ها به اداره حق، اعطای مجوز بهره‌برداری، ارائه فهرست آثار و اطلاع‌رسانی راجع به شرایط آن‌ها، جمع‌آوری و توزیع حق‌الامتياز و ساير امور فرهنگي و اجتماعي در کنار اين وظايف مي‌پردازند.

از آن‌جا که استفاده از اين نظام در حقوق ايران داراي سابقه‌اي نبوده و منابع موجود نيز بسيار اندک است و همچنين با توجه به جزيي بودن موضوع، در اين تحقيق از تجربه نظام‌هاي ديگر استفاده شده است. در خصوص بهره‌مندی از تجربه ساير کشورها در اين تحقيق بايد خاطر نشان ساخت که اگرچه در ارائه مثال و انواع سازمان‌ها نظام خاصي مدنظر نيست اما تاکيد اين تحقيق در توجه و مطالعه مسائل ماهوي غالباً بر نظام حقوقی فرانسه استوار مي‌باشد. پس از بررسي هر مطلب راجع به نظام مدیریت جمعی، در انتها به حقوق ايران و تطبيق امکانات حقوقی موجود با مسائل مطروحه خواهيم پرداخت. لذا به دليل رعايت تناسب حجم مطالب ارائه شده و محدود بودن آن در حقوق ايران، بخش جداگانه‌اي در نظر گرفته نشده است.

روش تحقيق در اين موضوع به شکل کتابخانه‌اي مي‌باشد. اگرچه سازمان‌هاي مدیریت جمعی در ايران فاقد سابقه مي‌باشند اما به منظور مطالعه در اين حوزه از منابع خارجي کشورهاي ديگر و تطبيق آن‌ها با حقوق ايران تا حد امکان، استفاده شده است. به دليل عدم دسترسي مستقيم به يك سازمان مدیریت جمعی، امکان استفاده از روش ميداني در اين تحقيق ميسر نبود اما با بهره از متون اينترنتي و اطلاعات آماری موجود در سايت‌هاي برخي از سازمان‌هاي مدیریت جمعی، به مطالب لازم در مورد فعاليت سازمان‌ها، تعداد اعضاء، مدیریت حق‌الامتياز و تعرفه آن‌ها و همچنين ساير موارد در جای خود اشاره شده است.

سابقه مطالعه در مورد سازمان‌هاي مدیریت جمعی در ايران بسيار محدود مي‌باشد و در برخي منابع به شکل مختصر و پراکنده به آن اشاره شده است. تنها در چند مورد به شکل کلی به اين موضوع پرداخته شده است لذا جهت تدقيق و بررسي موضوعات مهم در اين زمينه به شکل جزيي عنوان تحقيق به اين شکل انتخاب شده است.

هدف از انتخاب اين موضوع، بررسي تاريخچه و ماهيت نظام مدیریت جمعی و کارکردهای آن است.

سؤالات اصلی به ترتیب ذیل است:

۱- توسل به نظام مدیریت جمعی چه ضرورتی دارد؟

۲- نحوه نظارت صحیح برای جلوگیری از سوءاستفاده سازمان‌های مدیریت جمعی چگونه می‌باشد؟

فرضیه‌های تحقیق شامل این موارد است:

- ۱- استفاده از نظام مدیریت جمعی در حوزه حق مؤلف و حقوق مرتبط و حق اختراع نه تنها به حمایت از صاحبان این آثار و تضمین منافع قانونی آن‌ها می‌پردازد بلکه موجب تسهیل دستیابی به چنین حقوقی برای استفاده‌کننده و ارتقای سطح رفاه آنان نیز می‌گردد.
- ۲- سازمان‌های مدیریت جمعی به دلیل در اختیار داشتن حقوق انحصاری دارندگان به شکل وسیع دارای اختیارات و قدرت زیادی می‌باشند. از این رو ممکن است با توسل به این قدرت تعهدات غیر ضروری و محدودکننده‌ای را بر دارندگان حق و همچنین مصرف‌کنندگان اعمال نمایند و برای جلوگیری از چنین امری باید به دنبال راه‌حلی مناسب جهت اعمال نظارت بر آن‌ها بود. بخش عمده نظارت بر عملکرد این نهادها از طریق قواعد حقوق رقابت انجام می‌شود. اگرچه ممکن است برخی تصور کنند که فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی و حقوق رقابت به یکدیگر مربوط نمی‌شود اما به نظر می‌رسد نظارت بر فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی نقش مهمی در کاهش سوءاستفاده سازمان‌ها و اعمال ناقض حقوق دارندگان و مصرف‌کنندگان آثار فکری خواهد داشت.

در بخش نخست به مطالعه تاریخچه و مفهوم لغوی مدیریت جمعی حق مالکیت فکری پرداخته و انواع سازمان‌های فعال در این زمینه را مورد بررسی قرار می‌دهیم. پس از آن ماهیت حقوقی رابطه سازمان‌های مدیریت جمعی را با اعضاء و استفاده‌کنندگان بیان نموده و به تطبیق آن با نهادهای موجود در عقود معین و نامعین خواهیم پرداخت. سپس به نقش دولت‌ها در فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی و امکان استفاده از پیشنهادهای جایگزین اشاره می‌نماییم.

در بخش دوم به بررسی سازوکارهای اجرایی و نظارتی سازمان‌های مدیریت جمعی می‌پردازیم. در فصل اول سازوکارهای اجرای وظایف اصلی سازمان و رابطه آن را با اعضاء و اشخاص غیر عضو و در مبحث اول فصل دوم چگونگی نظارت بر کارکردهای سازمان و جلوگیری از سوءاستفاده آن را مورد مطالعه قرار می‌دهیم. در مبحث دوم فصل دوم یعنی

سازوکار نظارتی به نقش قواعد حقوق رقابت سایر موارد ناقض حق و ضمانت اجراهای آن و مراجع ذیصلاح آن و سایر نهادهای دولتی و درون سازمانی برای جلوگیری از نقض حقوق اعضاء و اشخاص غیر عضو، اشاره می‌نماییم.

همچنین در خصوص نحوه فعالیت سازمان‌های مدیریت جمعی، تعداد اعضاء، شیوه مدیریت، جمع‌آوری حق‌الامتیاز و سایر مطالب مربوط به برخی از سازمان‌های مهم در حوزه‌های تخصصی بخشی به عنوان ضمایم در نظر گرفته شده است که در صورت علاقه می‌توان به آن مراجعه نمود. سازمان‌های فعال در دو قسمت "الف" و "ب" به ترتیب براساس حوزه فعالیت در حق مؤلف و حقوق مرتبط و حق اختراع تفکیک شده‌اند.

امید است که با وجود سوابق محدود تحقیق در این موضوع و بضاعت اندک نگارنده، توانسته باشیم اثر درخور توجهی ارائه نماییم و همچنین با توصیف چارچوب‌های کلی سیستم مدیریت جمعی حق مالکیت فکری، باب تازه‌ای برای مطالعات جدی‌تر در این زمینه بگشاییم.